

Yaşayan Mekânın İzinde: *Edebi Mekânın Poetikası*

Burak Ayçiçek

Doktora Öğrencisi
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0003-2743-6667
burakbaycicek@gmail.com

Konyalı, Bekir Şakir. *Edebi Mekânın Poetikası*. İstanbul: Ketebe, 2022.
204 Sayfa
ISBN: 978-625-8486-49-0

Ayçiçek, Burak. "Yaşayan Mekânın İzinde: Edebi Mekânın Poetikası."
Nesir: Edebiyat Araştırmaları Dergisi 3 (Ekim 2022): 143-146.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7227978>

Yaşayan Mekânın İzinde: *Edebi Mekânın Poetikası*

Kurmaca metinlerde mekânın nasıl temsil edildiği sorusu, mekân kavrayışı noktasında farklı yaklaşım ve yorumların doğmasına neden olur. Böylesi bir temsil sorununu işleyen edebiyat araştırmalarında kurmacada bulunan mekânların, kurmaca dışı gerçeklikleriyle doğrudan aktarılması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Ancak mekânı çok daha girift, kurmacanın kendi gerçekliğiyle birlikte düşünen ve yorumlayan metinleri de ikinci bir kategori olarak belirtmek gerekir. Bekir Şakir Konyalı'nın doktora tezinden kitaplaştırdığı *Edebi Mekânın Poetikası* söz konusu ikinci kategoride değerlendirilebilecek bir eserdir. Abdülhak Şinasi Hisar romanlarını merkezine alan *Edebi Mekânın Poetikası*, “zamanın yön verdiği mekân tasarımının boyut ve görünümünü”¹ bu romanlardan hareketle göstermek amacındadır. Mekânın organik bir yapı olduğu dikkate alındığında, mekânla kurulan ilişkinin tekdüze bir ilişki olması beklenemez. Dolayısıyla mekânı edilgen bir unsur olarak değil; etkileyen, dönüştüren bir fail olarak düşünmek gerekir. Konyalı'nın incelemesinde bu husus belirgindir.

Yazarın doktora tezinin kitaplaşmış hali olması dolayısıyla *Edebi Mekânın Poetikası*'nı akademik bir metin olarak tasnif etmek gerekir. Bu doğrultuda bilimsel dilin yoğunluğuyla kitap bütüncül bir okuma deneyimine imkân verir. Kitapta, “Önsöz” ve “Sonuç” bölümleri dışarıda tutulduğunda “Giriş” bölümü dahil üç ana bölüm yer alır. “Giriş” bölümünde (15-31) akademik metnin doğasına uygun olarak çalışmanın kapsamı ve tanımı verilir. “Projeksiyon Olarak İz ve Gerçek Mekân Sorunu” başlıklı bölümde (35-96) çalışmanın merkezinde yer alan Abdülhak Şinasi Hisar romanlarında mekânın “izi” sürülür. Son bölüm olan “Anlam Taşması Olarak Mekânın Sembolleşmesi” (99-184) bölümünde ise Hisar metinlerinde karşılaşılan mekân tasavvuru farklı yazarların romanlarıyla karşılaştırmalı bir şekilde incelenir.

Edebi Mekânın Poetikası'nda Abdülhak Şinasi Hisar romanlarında mekân tasarımına giriş yaparken karşılaşılan “romanda mekân, mekânın romanlaşması ve roman mekânı”² tanımları bilhassa mekânın kurmacada nasıl şekillendiğini göstermesi bakımından işlevseldir. Bu tanımlar içerisinde “mekânın romanlaşması moderniteyle birlikte insan ve mekân arasındaki ilişkinin temelden uğradığı dönüşümü göstermesi bakımından”³ öne çıkarılır. Ayrıca “romanın mekânlaşması” kavramının da metin içinde kurucu bir yerde durduğu belirtilir. Bu noktada mekânın romanlaşması “fiziki mekânın inşa ettiği dil” olarak tanımlanırken romanın mekânlaşması “dille inşa edilen mekân şeklinde” tanımlanır.⁴ Böylece mekân tasarımının tekdüze bir şekilde gerçekleşmediği “Giriş” bölümünde kavramsal olarak gösterilir. Hisar romanlarında

1 Bekir Şakir Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası* (İstanbul: Ketebe, 2022), 13.

2 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 15.

3 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 19.

4 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 21.

mekânın “bir kimlik krizi olarak öne çıkması”⁵ “Giriş” bölümünde altı çizilen bir başka husustur. Bu krizse mekânla kurulan ilişkide zamanın rolünü açık hale getirir. Çünkü Hisar romanlarında hafıza, hatıra gibi olgular mekân kurulumunda başat bir yerdedir ve “mekân oluşturucu *zamansal mesafe*, ani değişimlerin neden olduğu yitir-rişleri fark ettirici bir rol”⁶ üstlenir.

Edebi Mekânın Poetikası’nın “Projeksiyon Olarak İz ve Gerçek Mekân Sorunu” başlıklı bölümü, Abdülhak Şinasi Hisar romanlarında mekânı kuran zamanı göstermek amacıyla ilk olarak anlatıbilimin imkânlarından yararlanır. Bu doğrultuda Abdülhak Şinasi Hisar romanlarında anlatıcının işlevi, anlatının kurulduğu zaman kipleri üzerinde durulur. Böylece, romanlardaki “beliren anlatı varlıklarının oluş ve bozuluş sürecine odaklanmakla, aslında belirmenin (mekânlaşma) zamanla ilişkisi”⁷ gösterilir. Hisar romanlarının mekânla ilişkisi, bu bölümün temel meselelerinden biridir. Örneğin Boğaziçi’nin kullanımına değinilir. “Hisar’ın romanlarında Boğaziçi açık alanları, ev ve eşyaları, yaşama alışkanlıklarıyla yeri, göğü, ölümlü ve Tanrısal olanları bir arada tutar.”⁸ Bu zaviyeden bakılınca Boğaziçi, Hisar romanlarında karşılaşılan “kimlik krizi” dolayımında bir yere oturur zira “Boğaziçi’nin hem bir peyzaj olarak hem de eşya ve nesnelere beliren mekânsallığı *çatışma* yerine *uyumun* öne çıktığı, romantik bir duyarlılığın klasik bir dille bütünleştiği bir dünyaya açılır.”⁹ Böylelikle, söz konusu krizi aşmak için Boğaziçi bir çıkış yoluna dönüşür. Ayrıca, Boğaziçi’nin Osmanlı bakiyesinden gelen bir dille sunulması örneğinden hareketle Hisar romanlarında mekânın bir “metafor”¹⁰ olarak belirdiği, bu bölümün üzerinde durduğu temel meselelerdendir. Tüm bu hususların yanı sıra mekânın bir fail olarak belirmesi, bir ilişkiler ağı içerisinde ortaya çıkması, genel olarak kitapta ve özelde bahse konu bölümde vurgulanan kurucu hususlardandır. Nitekim Hisar romanlarında “mekân; olay, karakter, zaman ve anlatıcıdan bağımsız bir orada olan şey değil, bütün bu varlıkların ilişki ve etkileşimiyle ortaya çıkan, hem bu varlıklarla görünür olan hem de bu varlıklara yön veren ve kader tayin edendir.”¹¹ Bu fonksiyonuyla mekânın Hisar romanlarında nostaljinin etkisiyle bir “yersiz yurtsuzluğu”¹² pekiştirdiği, sürekli surette bir tükenişi işaret ettiği görülür. Başka bir ifadeyle yitirilmiş bir zamanın izi olarak beliren mekân, bir daha yakalanamayacak olanın sancısını yaşayan ve yaşatan organik bir yapı olarak ortaya çıkar. Hisar’ın, *Boğaziçi Mektupları*, *Çamlıca’daki*

5 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 25.

6 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 27.

7 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 52.

8 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 57.

9 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 57.

10 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 71-72.

11 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 82-83.

12 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 96.

Eniştemiz, Fahim Bey ve Biz metinlerinde karşılaşılan mekân tasarımlarında bu husus fark edilir ki *Edebi Mekânın Poetikası* bu hususu çeşitli örneklerle ve geniş okumalarla belirgin hale getirir.

Edebi Mekânın Poetikası'nın "Anlam Taşması Olarak Mekânın Sembolleşmesi" başlıklı son bölümünde Hisar romanlarındaki mekân tasarımıyla birlikte okunabilecek farklı edebi metinlerdeki mekânlar incelenir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir*'i, Peyami Safa'nın *Fatih Harbiye*'si, Yakup Kadri'nin *Ankara*'sı, Halikarnas Balıkcısı'nın *Aganta Burina Burinata*'sı, Ferit Edgü'nün *Hakkâri'de Bir Mevsim*'i ve Hasan Ali Toptaş'ın *Bin Hüzünlü Haz*'ı bu doğrultuda kitapta yer alır. Söz konusu metinlerin Hisar ile birlikte nasıl bir anlamı ortaya çıkardığıysa şöyle açıklanır:

Hisar'ın mekân tasarımını daha görünür kılmak için ele aldığımız eserlerden *Beş Şehir* ve *Fatih Harbiye* Hisar'ın duyusuna yakınlıkla geçmişi, Ankara ve Aganta Burina Burinata Hisar'a karşıtlıkla geleceği, Hakkâri'de bir Mevsim ve Bin Hüzünlü Haz ise Hisar'dan farklı olarak şimdiyi öne çıkarmakla mekânı şekillendirmektedir.¹³

Görüldüğü üzere Hisar romanlarında mekânı kuran temel zaman, *Edebi Mekânın Poetikası*'nda geçmiş olarak öne çıkarılır ve bu geçmiş yakalanamayan anlar içerisinde ortaya çıkarak mekânı dinamik, etkileyen bir faile dönüştürür. Nitekim Hisar romanlarında nostalji ve hatırayla "şimdi" dolayımında sıkça karşılaşılr ve mekân söz konusu karşılaşmaların merkezinde konumlanır. Kitabın son bölümü için seçilen metinlerle yapılan mukayeseler mekâna dair bu tasavvuru iyice görünür kılar.

Edebi Mekânın Poetikası, Abdülhak Şinasi Hisar romanları odağında edebi metinlerde mekân temsilini farklı disiplinlerden yararlanarak bir metin çeşitliliği içerisinde karşılaştırmalı şekilde inceler. Mekânın etkileyen, dönüştüren, yaşayan yüzüyse bu okumayla birlikte açığa çıkar. Böylece, *Edebi Mekânın Poetikası* mekâna dair kapsamlı bir okuma deneyimi sunar.

13 Konyalı, *Edebi Mekânın Poetikası*, 187.